

OLOF MARTIN
Snickare under tidig rokoko

Vår kunskap om svensk möbeltillverkning under perioder före 1700-talets mitt, är ännu mycket fragmentarisk. Många gånger kan det vara en nog så svår uppgift att avgöra om en viss möbel är tillverkad i Sverige eller utomlands. Möbler från dessa tidiga perioder är ytterst sällan signerade, vilket senare blir rätt vanligt. De har därför inte lika lätt kunnat göras till föremål för forskning.

Av ca 125 snickarverkstäder, verksamma i Stockholm under perioden 1720-1750, har man hittills känt signerade arbeten från i huvudsak två mästare - Johan Hugo Fürloh och Christian Linning - båda präglade av en senbarock stil, sprungen ur engelska och nordtyska verkstäder.

Om den senare så uppburna snickaren Lorentz Nordins verksamhet under 1740-talet, vet vi i dag mycket litet. Han kom hem 1743 efter studier i Paris och knöts genast till hovet, men hans produktion under detta decennium är ännu ej identifierad.

Det var därför med stor tacksamhet och glädje Nordiska museet år 1982 från fil dr Berit Wallenberg mottog en byrå, ett ut-
sökt svensktillverkat arbete i tidig franskläd rokoko. Den var ej signerad och hade tidigare gällt för att vara ett arbete av Christian Linning, men kunde nu efter undersökning och upptäckten av en tidigare förbisedd påteckning föras till en dittills närmast okänd stockholmssnickare, Olof Martin.

Sedan dess har ytterligare möbler kunnat identifieras som arbeten av Martin och bilden av en intressant snickare, verksam under tidig rokoko har börjat växa fram.

Med en viss förenkling kan man våga påståendet att Fürloh under 1730- och 40-talen, och i hans efterföljd Christian Linning från 1740-talets mitt, haft sin produktion inriktad på en borgerlig, välsituerad, men konservativ avnämargrupp. Den snickare, som här i utställningen träder oss till mötes, har däremot utan tvekan haft en modemedveten, parisorienterad aristokrati som beställare. Till kundkretsen fogade sig också hovet och kungahuset.

Olof Martins tillverkning kännetecknas av det nu kända materialet att döma av hög teknisk kvalitet. Hans arbeten, ofta försedda med rika brännförgyllda bronser och grönspräckliga skivor av kolmårdsmarmor har en exklusiv och dyrbar prägel.

Den byrå som museet nu fått mottaga har ursprungligen utgjort del av ett par. Parbyråer påträffar man numera mycket sällan, beroende på att de delats i arvsskiften och dylikt, men de var under 1700-talet inte direkt ovanliga i förmögna miljöer. Den byrå, som utgjort par med museets har kunnat spåras och undersökas.

Faneret är lagt av valnöt i ett mönster av fyrdelade romber. Lådvarven är markerade på front och sidor med särskiljande friser. De främre hörnstolparna är rundade med faneret lagt i fiskbensmönster. Skivan är av ljust grönspräcklig kolmårds-marmor med profilerad kant. På gavlarna har av dekorativa skäl anbragts bärhandtag, vilka liksom övriga beslag är av brännförgyllt brons. En till synes obetydlig men dock typisk detalj för möbler av Olof Martin är att draghandtagen ej är fästade med skruv, utan med bult med slät skalle. Detta är över huvud taget ovanligt i svensk möbelkonst och verkar vara ett karaktäristikum för Olof Martin. En elegant detalj är de fanerade avfasningar, som gjorts i bakkanten på de bakre hörnstolparna i syfte att ge dem en smäckrare form. En annan ovanlig detalj är att lådförstyckena på undersidan belagts med massiv valnöt, synligt i framkanten som en utskjutande rundstav. Detta har gjorts för att hindra att faneret skadas av underliggande lådas låskolv. Tekniken kallas cockbead och härstammar från England och Holland. Detta är det äldsta kända svenska exemplet. Vid förvärvet var skivan sprucken rakt av, en synbarligen mycket gammal skada, som senare kom att få betydelse för att belägga byråns historia.

Med Nordiska museets byrå följde uppgiften att den skulle ha inköpts på auktionen efter Gustaf III:s syster, prinsessan Sophia Albertina, som avled år 1829 och att den stått i hennes palats vid Gustaf Adolfs torg, numera säte för Utrikesdepartementet.

Vid den tidpunkten gällde dock helt andra stilideal och de båda byråarna måste ha framstått som högst omoderna. Det sannolika måste då vara att prinsessan förvärvat dessa byråar långt tidigare, antingen som arv efter modern eller att de ingått i möbleringen av någon av hennes första våningar. I bouppteckningen efter drottning Lovisa Ulrica finns dock inga byråar som omedelbart kan sättas i samband med de här aktuella.

Just vid tiden för prinsessans födelse, vet man av bevarade räkenskaper att Olof Martin arbetat med beställningar för kungahuset och eftersom hans verksamhet i stort sett upphört kring år 1760, är det rimligt att tänka sig att byråarna tillverkats på 1750-talet.

Går man till det inventarium från 1777, som uppgjordes med anledning av det statliga övertagandet av Drottningholm från Lovisa Ulrica, finner man dock, att i "Kongl: Prinsessans Cabinett" antecknats "1 Bureau af brunt träd fanerad i rutor har hwardera 3. lådor, är beslagen med bronze förgylt i elden, grön swänsk Marmorskifwa. 1 Dito aldeles lika". - Det är mer än sannolikt att det är de båda Martin-byråarna som avses.

Då Sophia Albertina 1829 avled, fanns i hennes "Stora Toilette" två identiska byråar "med marmorskifva och bronz". Ett par byråar av den kvalitet det här gällt har efter det att de blivit omoderna behållit sin egenskap av rangmöbler. Då de förvisades från de mer representativa rummen, kan de därför lämpligen ha placerats i just ett sådant utrymme som en furstlig toilette.

En intressant omständighet är att de båda byråarna i boupp-teckningen givits olika värden. - Detta var först förbryllande men en förklaring erbjöds genom den spräckta skivan. Om denna fanns redan under prinsessans tid var det naturligtvis en skada som kraftigt minskade det ekonomiska värdet. Cirkeln slöts och bevisningen känns fullständig, då det konstaterades att i brott-ytorna fanns rikliga mängder av puder, något som självfallet kommit till användning var dag för prinsessans frisyr. (Innan detta sammanhang stod klart, lät Nordiska museet reparera skivan, en naturlig åtgärd för att skydda den från ytterligare skador.)

Vem var då Olof Martin? Mycket talar för att han är identisk med den Oluf Mårtensson, som år 1700 föddes på Vivastbo soldat-torp i Möklinta socken i Uppland, och som 20 år senare skrevs in att lära i tre år vid snickaråldermannen Johan Wulffs verkstad i Stockholm. Från denna skrevs han som gesäll ut år 1723. Under skråtiden skulle en nybliven gesäll arbeta i ett år på sin mästares verkstad, det s k förbundsåret. På försommaren 1724 skrev Johan Wulff ut ett pass för sin gesäll Oloff Martin. Troligen har Olof Mårtensson helt enkelt förborgerligat sitt namn till Martin - en fullt normal åtgärd för en gesäll under denna tid.

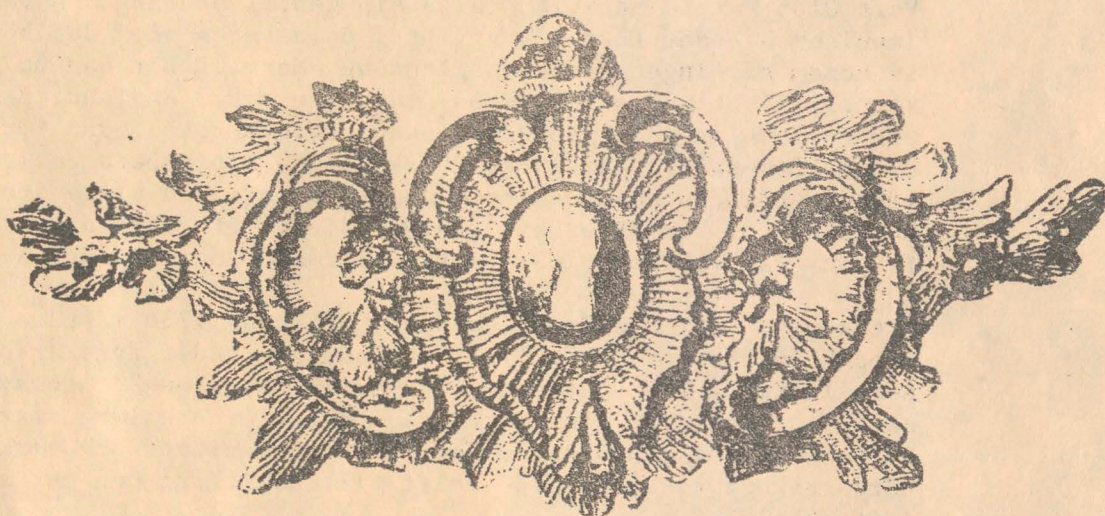
Vart Olof Martin begivit sig på sin gesällvandring och vilka impulser han där fått vet vi inte. De arbeten vi i dag känner av honom ger ingen direkt vägledning. Normalt bör han ha sökt sig till Tyskland och Holland, möjligen också England. Frankrike och Paris blir målet för de svenska snickargesällerna först under 1740-talet. Martin kom visserligen att arbeta enligt de franska principerna, men hans stil har inte den klara franska karaktär som kommer av ett självstudium. Ett säkrare svar på frågan, får vi kanske när fler möbler av hans hand upptäckts.

Återkommen till Sverige blev Olof Martin år 1736 mästare vid Stockholmsämbetet. Från 1752 beklädde han under fyra år posten som ålderman. Hans verkstad låg vid Köpmangatan 22 och sysselsatte i genomsnitt sju anställda - gesäller och lärgossar. Detta har troligen varit något över genomsnittet och verkstaden hörde säkert redan på 1740-talet till de större och mer ansedda i Stockholm.

Av i dag okänd anledning lade Olof Martin vid 1760-talets början ned sin verkstad och avflyttade med sin familj från Stockholm. År 1765 avled han på sin gård i Dillnäs socken, Södermanland.

Olof Martin gifte sig 1736 med en dotter till snickaren Elias Haupt. Genom sitt giftermål kom han att bli svåger med Georg Haupt, det gustavianska skedets största namn inom den svenska snickarkonsten. I äktenskapet med Ulrica Haupt föddes bl a sönerna Elias och Johan Fredrik Martin, båda välkända namn i den svenska konstens historia.

Gåvan till Nordiska museet av Olof Martins byrå, har givit svensk möbelhistoria en ny snickare av högsta klass och har samtidigt lagt en av bitarna i det ännu mycket ofullständiga pusslet om svensk möbeltillverkning under rokoko och äldre Frihetstid.

Jul. 13. 41987